

נביאים וכתובים

הרב חיים סבתו

ראש ישיבת 'ברכת משה'

מעלה אדומים

הפתיחה והחתימה של מגילת איכה

המגילה נפתחת במלה: איכה. איכה מביעה תדהמה. איך יכול היה לקרות מצב נורא שמקדש ה' חרב. איך ייתכן שתופר הברית ההיסטורית הנצחית בין הקב"ה ועמו. איך ייתכן שארץ ה' תחרב? לפי המגילה גם הגויים נדהמו:

לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֲרֶץ וְכָל [כָּל] יֹשְׁבֵי תְּבֵל כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: (איכה ד, יב)

לתדהמה הזו היו משמעויות חשובות מאוד. האחת, שאף שהנביאים ניבאו השכם והערב על החורבן, העם לא האמין בכך עד הרגע האחרון, כולל הרגע האחרון. הם חשבו שהנביאים מזרזים אותם לשוב בתשובה אבל לא באמת ייתכן שמקדש ה' יחרב. ולכן כשאנשי ניונה שומעים פעם אחת מיונה "עוד ארבעים יום וְנִינְוָה נִהְפָּקֶת"¹, הם מאמינים וחוזרים בתשובה, ואילו ישראל שומעים זאת ואינם מאמינים, כי הם בטוחים שהברית הנצחית אינה תלויה כלל במעשיהם.

משמעות שניה היא שאכן כאשר קרה האסון היה ייאוש עמוק. עד שבאו זקנים וטענו שה' גירש את עמו ואין להם יותר מחויבות לתורה ולברית. הנביא יחזקאל בבית ראשון ורבי יוחנן בן זכאי בבית שני עשו מאמצים כבירים והצליחו להסביר שאין כאן גרושין חלילה, אלא הסתר פנים זמני.

המדרש מפנה לעוד מקומות שנאמר בהם "איכה".

משה אמר:

אִיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם וּמִשְׁאָכֶם וְרִיבְכֶם: (דברים א, יב)

גם שם מבטא הדבר תדהמה. עם נגאל ממצרים באותות ומופתים ויד חזקה, הענן מהלך לפניהם, איך ייתכן שבמקום לילך בשמחה ובטוב לבב יש בהם טרחנים וסרבנים.

ישעיה רואה אותם בניוולם ונדהם:

אִיכָה הִיָּתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נֶאֱמָנָה מִלְּאֲתֵי מִשְׁפָּט צָדֵק יֵלִין בָּהּ וְעֵתָה מְרַצְחִים: (ישעיה א, כא)

¹ יונה ג, ד.

מנחם אב תשע"ח מילון ט

ועוד אמרו חכמים,² שאותו ביטוי של תדהמה נאמר כבר בנזיפת הקב"ה לאדם הראשון:³ איכה!
כלומר איך ייתכן שהאדם שנברא על ידי הא-ל, והונח בגן עדן ונצטווה רק מצוה אחת קלה, איך
ייתכן שנכשל ביומו הראשון?

המגילה נחתמת בפסוק:

כִּי אִם מָאֵס מְאִסְתָּנוּ קְצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד: (איכה ה, כב)

דרך כלל נתפס פסוק זה כקינה קשה ולכן אנו חוזרים על הפסוק השיבנו, כדי לחתום בטוב.
אבל מצינו דרשת חכמים:⁴

אם מאיסה לית סבר. אם קציפה אית סבר.

לדעתי קוראים את הפסוק באופן אחר. כי אם מָאֵס מְאִסְתָּנוּ? לא! הרי כבר נאמר: "וְאִף גַּם זֹאת
בְּהִיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבֵיהֶם לֹא מְאִסְתִּים..."⁵. אלא, קְצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד. אם הייתה מאיסה אין סיכוי
לאהבה מחודשת, אבל אין זו מאיסה אלא קציפה. כעס גדול שסופו לחלוף ולהפוך לריצוי ואהבה.
ואלה הפסוקים הקודמים:⁶

"אֲתָה ה' לְעוֹלָם תֵּשֵׁב", ואם כן, וכי יש מלך בלא כסא? הרי אנו הופעתך בעולם. ואם כן ברור
ש"כְּסֵאֲךָ לְדֹר וָדֹר", ברור שלא ייתכן שתהיה מאיסה לנצח. אבל: "לְמָה לְנִצָּח תִּשְׁכַּחַנוּ תַעֲזֹבְנוּ
לְאֶרֶץ יָמִים". למה הכעס כל כך מתמשך לאורך ימים, "הֲשִׁיבְנוּ ה' אֵלֵינוּ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמֵינוּ כְּקִדְמָה:".

² במדבר רבה יט, ט.

³ בראשית ג, ט.

⁴ איכה רבה א, כג.

⁵ ויקרא כו, מד.

⁶ איכה ה, יט-כא.